

EKONOMSKO-SOCIJALNO STANJE KRČKIH GLAGOLJAŠA

(SVRŠETAK)*

DON MIHO BOLONIĆ

V. DIJELJENJE KAPTOLSKIH PRIHODA

Kao što je dižmar skupljao i vodio evidenciju o desetinama, o čemu je već bilo govora, tako je skrb za ostala kaptolska primanja bila obično povjerena kapitulskom prokuratoru (»prokraduru« — upravitelju). Čini se da neki kaptoli nisu imali posebnog prokuratora (Dobrinj, Poljica) već je cjelokupno gospodarsko poslovanje vodio dižmar. Seoski kaptoli u Baški i Vrbniku imali su čak dva prokuratora (prvoga i mlađeg) kojima su bili podijeljeni poslovi, a Omišalj samo jednog.³²⁵ Dižmar je uz desetine vodio također i neke male kaptolske račune.

Ti kaptolski funkcionari, koji su se redovito birali na Maslinsku nedjelju,³²⁶ započinjali su svoju službu u Jurjevi (23. IV) i obnašali su je do druge Jurjeve, tj. jednu gospodarsku godinu. Vodili su svaki svoju knjigu o dijelu gospodarskog kaptolskog poslovanja koji im je pripadao, i to za gospodarsku godinu — od Jurjeve do Jurjeve. Tako su nam uz dižmarske knjige sačuvane također i knjige *prokradura* (prokuratora) u kojima su oni bilježili primanja i izdavanja svoga kaptola, i to za svaku pojedinu godinu. Na koncu gospodarske godine, tj. na kraju svoje uprave, svaki je od njih morao prikazati račun, kako nam to svjedoče spomenute knjige. Tako npr. *1795/Ovo je račun popa Pera Hrabrića parvoga prokradura Po/štovano/ga Klera od Baške; i onda opet: 1795/Prijetje popa Jerka Milazzi Prokradura mlajega Poštovanoga Klera i napokon: Ovo je račun popa Duma Pajalichia dizmara.*³²⁷ Evo primjera za Vrbnik: *1744 miseca maē dan prvi. Učini račun pop Erolim Zakij i pop Ivan Lukarić od njihove prokardurščini: bi najdeno prava računa i ostahu dužni prokaduri L 44.*³²⁸

* Prvi dio ovog napisa objavljen je u BS 1975, br. 1, str. 97—116; drugi dio u BS 1976, br. 4, str. 475—500, a treći dio u BS 1977, br. 1, str. 101—123.

³²⁵ Isto, str. 46, 261, 299—300.

³²⁶ Vidi bilj. 74.

³²⁷ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 46.

³²⁸ Isto, str. 299—300.

Ti računi sadrže sva primanja (i izdatke) za razna kapitulska primanja i izdavanja, tj. *prietja* i *podanja*, i to prema određenim rubrikama. Tako npr. račun bašćanskog *prokradura popa Franića Orbanića i popa Mika Roda i dižmara popa Jivana Juranića* od god. 1745. iskazuje prihode bašćanskog klera po ovim rubrikama:

Kapelanja (tj. od kapelanske službe u pojedinim crkvama), *Provisioni* (tj. od obaveznih procesija do nekih i udaljenih crkava), *Mise male* (obavezne tihe mise), *Zemle i mekote, Slape, Darmuni* (šume), *Pod zornicu* (obaveza ranih misa), *Liveli* (kamati) ispisani po selima: *Na vodi, Knêkina, Gorica, Jurandvor, Batomal, Sutvid, Garina, S(ve)ta Elisaveta, Krae, Punat, Varbnik, Dobrin*; zatim rubrike: *Mise od Senê* (tj. od Senja), *Mise popa Franića Mihalića i Kres*.³²⁹ Slično sadrže i knjige računa »mnogo poš(tova)noga klera Dobrina«, tj. obaveze i prihod od njih. Tako npr. račun od god. 1775. sadrži: *godišća* (tj. aniversariji), *službi crkav, liveli male, liveli pinez, knigi staroj, kniga treta, kniga četrt*a (tj. u kojoj su knjizi upisani zajmovi novca), *liveli prez štermenat* (bez instrumenta-isprave), *fiti dermuni*.³³⁰ Pod *liveli*ma nalazi se i kaptolski prihod od kapitulskih životinja danih *na fit*. Neki računi imaju pak i rubriku: *Ovce*.

Kaptolski prokurator i dižmar na koncu svoje uprave prikazivali su kaptolu godišnji račun (*»Ovo e račun ovoga leta«*; nazvan kadgod i *Šald* (saldo).³³¹ Računi su se prikazivali na koncu gospodarske godine o Jurjevi(23. IV), a kadgod i na blagdan sv. Marka. Tako čitamo u dobrinjskoj kapitulskoj knjizi: godišnji računi (1775—1804): *1775 Bihu spravni mnogo poš(tova)ni redovnici na dan S. Jurê u nih kući po užanci za učinit nih računi u vrime dižmara popa I(va)na Brusića...*³³² Prema drugim knjigama istog kaptola taj se račun prikazivao na blagdan sv. Marka (25. IV). Tako čitamo u knjizi: godišnji računi (1741—1774): *1743 dan s(ve)toga Marka. Va kući poštovanoga kapitula Dobrina bi štani i vieni nih računi podpisani popa Mikuli Šatora...*³³³ I godine: *1805. Bihu spravni poš(tova)ni redovnici na dan S. Marka u gnih kući... za učinit nih računi.*³³⁴ Prema knjizi — primici i izdaci (1803—

1814), f. 2 — seoskog kaptola u Dubašnici postojala su tri godišnja »računa«: jurjevski (23. IV), svesvetski (1. XI) i od Tri kralja (6. I). Toliko proizlazi iz slijedećeg glagoljskog zapisa: *Leto 1803. Budući po redu dopalo bit prokuratora mnogo poštovanoga klera u Dubašnici mene popa Šimuna Milovčića po. Šimuna ovo drugi put. Imih za kumpana (tj. druga, drugi prokurator) popa I(va)na Strilčića po. An(ton)a balotanoga od starešine. Ovd i sdola te bit upisani prietki i tratn'e (izdaci) od svih trih računi. (Račun od jur'ëve...)*³³⁵

I na koncu još nešto o dijeljenju kaptolskih prihoda. Ti prihodi dijelili su se na toliko jednakih dijelova koliko je bilo kapitulara u pojedinoj župi. Prema tome, taj godišnji prihod varirao je prema broju kapitulara. Godišnji prihodi dijelili su se od čistog prihoda, tj. pošto su bili odbijeni izdaci. Za primjer donosimo ovdje nekoliko takvih po-

329 Isto, str. 47.

330 Isto, str. 76.

331 Isto, str. 75 i 261.

332 Isto, str. 76.

333 Isto.

334 Isto, str. 77.

335 Isto, str. 102.

dataka za Bašku. Slično je, dakako, bilo i u drugim kaptolima na Krku. Tako je npr. bašćanski kaptol god. 1718. od raznih prihoda (Prošišioni, Mise male, Zemle i mekote...) primio: *U sve sume 3777. (Deli celih trejset i tri). Dopada sakoga redovnika libar L 107.* Godine 1744. taj iznos čiste sume iznosio je L 4396 koji se dijelio na 51 svećenika tako da je svakoga dopalo L 78.³³⁶

U redovite godišnje kaptolske prihode bile su uključene i kazne (»penne«, »punti«), tj. obustave od odnosnih kaptolskih prihoda za nesudjelovanje kod kapitulskih službi. Zbog toga je vrijedio zakon kod ruralnog kaptola u Omišlju, da svećenik koji ne obavlja službu u župskoj crkvi puna tri mjeseca (izuzev bolesti i drugog posla u vlastitoj župi) gubi 1/4 svih kaptolskih prihoda; tko pak ne bi obavljao službu u svojoj crkvi puna 4 mjeseca redom, gubi sve prihode cijele godine osim tangente za mise koje je per turnum obavio u župskoj crkvi.³³⁷ Sličan je običaj postojao i kod drugih kaptola na Krku. Dobrinjski je plovčanin Ivan Gržetić izjavio vizitatoru — generalnom vikaru Mauriciju Veneriju da nesudjelovanje kod službe kažnjava s 4 solda. I tako sakupljena svota dijeli se među kapitularce ili se upotrebi (ò per il cisindello).³³⁸ Slično je u Dobrinju izjavio i župnik pop Ivan Jurešić apostolskom vizitatoru Mihovilu Prioliju — 3. lipnja 1603.³³⁹ Tako se postupalo i u Baški s time da se takav prihod dijelio s ostalim приходima među članove kaptola. To nam potvrđuje obračun podjele od god. 1745. gdje se uz druge kaptolske prihode čita: *Ovo e ča ostavihu popom ki nisu nastali crikvu i službe i osekviži. (Popu Ivanu Čeperiču... L 10. Takvih je obustava bilo 29. Nakon toga slijedi) f.10^v: Sve sume... L 4777.) Čelih delipedešet i jedan dopada na del L... L 84.*³⁴⁰

I na koncu evo još nekoliko slučajeva dijeljenja kaptolskih prihoda u Baški, i to godine 1765, 1777. i 1778. iz kojih se vidi kako je svećenički dio varirao od godine do godine prema broju popova u mjestu. Tako je god. 1765. bilo: *čiste sume ča ostae redovnikom od čelih deli L 5190. Tako dopada na svaki čeli del svakoga redovnika L 108. Čelih deli je u sve 48.*³⁴¹ Godine 1777. dijelila se ukupna suma od L 5220:14 na 35 dijelova »tako dopada svakoga redovnika na čeli del... L 149.«³⁴² A godine 1778. od čistog iznosa od L 5367 došlo je na svaki svećenički dio L 167.³⁴³ Slično je bilo i kod drugih krčkih kaptola.

Prema ovim podacima vidi se da je svećenički dio od spomenutih kaptolskih prihoda godišnje iznosio L 80—170, tj. prema visini istih prihoda, kao i prema broju svećenika. Ovima — uz već rečeno o desetinama (6—10 dukata godišnje) — treba dodati i prihode što su ih pojedini svećenici primali od raznih nadarbina (i obiteljskih) te od manualnih misa koje su dnevno služili. Kako je već rečeno, tih je uvijek bilo dostatno na otkotku Krku, dapače i grgurevskih, što su ih vjernici naručivali za života i oporučno. Stipendij manualnih misa, držim, nije bio

336 Isto, str. 47.

337 BAK, iz *parnice 1642.*

338 Isto, I. *Pastirski pohodi*, g. 1650.

339 VATIKANSKI ARHIV.

340 *Kapitulska knjiga dižmara (1745—1764)*, VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 47—48. Svećenički dio je zapravo iznosio skoro L 94

341 Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 48.

342 Isto, str. 49.

343 Isto.

manji od L 1. Krčki su svećenici imali također i prihode za svoje uzdržavanje — koji put ne malene — od svoga gospodarstva o čemu će biti govora u slijedećem poglavlju.

VI. PATRIMONIJ I OSTALA SVEČENIČKA IMOVINA

Da ne bi svećenici, posvećeni službi oltara, morali prositi ili se za uzdržavanje baviti kojim drugim poslom koji ne odgovara njihovu zvanju, Crkva je već od najstarijih vremena tražila, uz ostalo, za ređenje, da se kleriku osigura vremenito uzdržavanje kako se pristoji svećeniku. Jamstvo ili sredstvo koje osigurava njegovo pristojno i trajno uzdržavanje zove se naslov ređenja (titulus ordinationis). U tu svrhu je sabor u Tridentu — uz druge naslove — predvidio i naslov *patrimonija* (sess. 21. c. 2, *de reformatione*), što će zatim ući i u crkveni zakonik. O tome čitamo u ispravi od 15. veljače 1617. kojom je Ivanu Šamaniću bio određen patrimonij: «... che viene determinato et dal Sacro Concilio Tridentino dichiarato che niuno possi esser promosso al sacro ordine di Sudaconato senza competente *Patrimonio*...»³⁴⁴ I opet u patrimoniju Nikole Brembalića iz Baške 9. ožujka 1617, danom u biskupskoj kancelariji u Krku pred dva svjedoka. Njegova majka Jelena »assigna al Clerico Nicolò suo figliuolo *in dote*, acciò possi esser promosso al Sacro ordine del Sulo diaconato a titolo di Patrimonio come vien disposto dal Sacro Concilio Tridentino ducati cinquanta val duc.^{ti} 50 in una casa posta in Bescha... appresso la Marina et poco disosfa della Chiesa di S. Antonio in ditto luoco...»³⁴⁵

Prema crkvenom zakoniku (can. 979, §, 1—2) za svjetovne klerike kanonski naslov za ređenje sačinjava: 1) nadarje (beneficium); ako njega nema, 2) baština (patrimonium) ili 3) berivo (pensio). Naslov mora biti zaista siguran za čitav život ređenika i zaista dovoljan za njegovo dolično uzdržavanje, kako odredi biskup prema potrebama i prilikama mjesta i vremena. Patrimonij³⁴⁶ se sastojao ili u nekretninama (zemljišta, kuće) ili u glavnici.³⁴⁷

1. — Uzevši u obzir velik broj svećenika na Krku, kao i činjenicu da je s nadarbinama u krčkoj biskupiji raspolagao mletački dužd (kao patron) ako se nije radilo o strogo obiteljskim beneficijima, krčki su biskupi od ređenika — uz ostalo — tražili tzv. patrimonij kao naslov ređenja, kako bi ređenik mogao živjeti dolično svome staležu. Jedan od uvjeta za primanje viših redova bio je i potvrda o osiguranom patrimoniju. O tom piše Petriš — u vezi s primanjem u kaptol — i ovo: »Zato, poklam je žakan bil dokazal biskupu svoju želju za biti redjen, pridal svidočbu od vridno podnešenoga izkusa (ispit) i *da imijaše svoj patermonij to jest dotu* (potcrtao M. B), bijaše redjen na apustol (sudaconato), imijaše od biskupa oblast za poslovati delo svoga reda...»³⁴⁸

³⁴⁴ BAK, *Akta biskupa Ivana Turijana, Extraordinariorum secundus 1601—1606.*

³⁴⁵ Isto.

³⁴⁶ *Patrimonij* (latinski patrimonium) — očinstvo, baština; ovdje posebno svećenički imetak, svećeničko dobro.

³⁴⁷ Uspor. ENCICLOPEDIA CATTOLICA, XII, stupac 160—164, CITTA DEL VATICANO 1954; CRNICA ANTE, *Priručnik kanonskog prava Katoličke Crkve*, Zagreb 1945, str. 185—186.

³⁴⁸ PETRIŠ, str. 117.

O patrimoniju piše Petriš malo dalje: »Dota ili patermonij je bil jedan dar od valjadi tri sto libar najmanje, od koga je moral dokazat da mu je bil darovan u imanju stabilu (nekretnine) ali od njegovih starijih ali od koga mu drago drugoga s pismom po nodariji ili kanceleru biskupovu. Ovo pismo je moralo biti kljicano to jest očitovano u crikvi tri nedilje od plovana črez velu mašu štuć ono pismo sve besedu po besedu i s opomenutjem na sverki, da ako ki ima ča prot ovomu blagu ili prot žaknu, da se oglasi na biskupiju. (Nakon svega toga, a niš prija, bijaše žakan redjen na misu)...«³⁴⁹ O patrimoniju čitamo i kod Marka Dobretića: »Ima mu (biskup svećeniku) odmah zabilježiti patrimonio olini baštinu, s kojom se ima uzdržati pošteno.«³⁵⁰

Poput ženidbenih ugovora o doti (miraz djevojci) i kontradoti (protumiraz mladiću)³⁵¹ tako se i davanje patrimonija davalo pismeno pred notarom. A moglo se to učiniti i pred kancelarom biskupskog ordinarijata. Takva izjava (ugovor) imala je karakter javne isprave u kojoj je roditelj ređenika ili bilo koji dobročinitelj pismeno — pred svjedocima — izjavio što sve daje mladom žaknu u ime propisanog patrimonija. I kao što su se i drugi ugovori (kupoprodaje, zamjene i dr) morali javno oglasiti — u tri uzastopne nedjelje³⁵² — tako se i izjava o davanju patrimonija morala oglasiti u crkvi pod pučkom (velom) misom s napomenom, da, ako netko ima što prigovoriti toj darovnici ili samom kleriku, mora to prijaviti biskupu. To je bilo potrebno da se ustanovi da je patrimonij slobodan i da nije opterećen hipotekom. Na dokumentu moralo se također ubilježiti da je bio pravilno — svečano objavljeno i da se nitko nije izjavio protivno (»publicatum nemine contradicente«). Nakon rečene procedure isprava je postala pravomoćna i bila je predana biskupu u dokaz da je provideno za dolično uzdržavanje istog klerika te da se može pripustiti primanju viših redova, tj. najprije subđakonata. O takvoj notarskoj ispravi imamo potvrdu i u oporuci Mare Bilčeve iz Vrbnika od 24. kolovoza 1643. To je dokaz da je ova odredba u krčkoj biskupiji vrlo stara. U toj, naime, oporuci među ostalim čitamo:«... Puščam li rečenomu momu sinu popu u del meji bratju moj laz na jazu, *ki mu dah v dotu, kada je prijel red od apustola*) subđakonata, tj. kad je stekao pravo da čita poslanicu (epistolu, apustol, op. M. B.), *a to za onoliko, koliko se udarži na uštrumenti v nodariji Andrija Tolanića*...«³⁵³

Prve podatke o patrimoniju u krčkoj biskupiji imamo već od god. 1573. Te je naime godine, 19. prosinca 1573. biskup Petar Bembo zaređio u Veneciji 11 krčkih subđakona — sve »ad titulum Patrimonii«. Slično nalazimo i 1583. god. Naime, među ređenima 9. travnja 1583. primili su svećenički red 7 klerika (iz svih župa otoka) i tri žakna subđakonata (jedan iz Omišlja i dva iz Dubašnice). Među spisima ovih ređenika nalaze se isprave o osiguranom patrimoniju. Kod nekih od ovih stoji biješka: — »*tractio de Illirico caractere*« ili »*tractum de Illirico*«...

³⁴⁹ Isto, str. 118.

³⁵⁰ *Kratko skupljenje čudoredne ili ti morale bogoslovice... pomnjivo složeno od F. MARKA DOBRETIĆA.* U Ankoni 1782. Citirano prema J. ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, II. dio, Makarska 1964, str. 133.

³⁵¹ Uspor. STASIĆ (takve ugovore).

³⁵² Isto.

³⁵³ Isto, br. 222.

per me infrascriptum V. Cancellario . . . » U listinama patrimonija nabrojena su sva pokretna i nepokretna dobra (in rebus stabilibus et movilibus) u korist ređenika u svrhu njihova uzdržavanja. Vrijednost patrimonija kretala se od 50 do 100 dukata. Kod zaređenih za đakone stoji bilješka: »Ad subdiaconatus ordinem titulo Patrimovisse . . .«³⁵⁴ Isti biskup — Petar Bembo — zaređio je 19. rujna 1589. u Vrbniku, prigodom kanonske vizitacije, 12 žakna za subđakone. U patrimoniju zaređenog Nikole Kraljića iz Vrbnika spominju se brajde »in contrata Podvorniche« i »Domus posita in Castro pto Verbenici, cui confinat a Boria Domus Ivanich Bolonich . . .«³⁵⁵ Tako se postupalo i kasnije, kako nam svjedoči posebna knjiga *Patrimoni* — 1753. za vrijeme biskupa Petra Zuccherija.³⁵⁶

Visina patrimonija bila je u razna vremena različita. Tako je npr. za biskupa Bemba (XVI. st.), kako smo vidjeli, iznosila 50—100 dukata. U XVII. stoljeću, za biskupa Stjepana Davida, god. 1685. dao je pop Mate Fugošić iz Vrbnika u ime patrimonija vrbničkom žaknu Ivanu Fugošiću — najprije kuću »la qual Casa dice aver stimata L 500«. Zatim je taj pop na račun patrimonija istom kleriku dao neku šumu i neku drugu kuću — u vrijednosti od L 1180, što je s onim prvim obrokom (L 500) iznosilo ukupno (fanno in tutto) L 1680. Iste godine dao je Ivan Sparožić svome sinu Antunu u ime patrimonija nekretnine u vrijednosti L 1200.³⁵⁷ Prema arhivskim izvorima visina patrimonija i dalje je redovito iznosila — L 1200. Za biskupa Petra Zuccherija — god. 1753. — patrimonij je iznosio L 1250.³⁵⁸ U susjednoj senjsko-modruškoj biskupiji najmanja vrijednost patrimonija iznosila je 500 cekina, a kod nekih je ta vrijednost iznosila i više: 600, 800, 1000, a neke čak 1500—2000 cekina, tj. prema mogućnostima darovatelja.³⁵⁹

2. — Ovdje moramo nešto reći i o raznovrsnim darivanjima mladomisniku prigodom mlade mise. Uz milostinju sakupljenu u crkvi prigodom mlade mise o kojoj piše Petriš za Vrbnik: »Primite ovu limozinu, koju vam prikazuju gospodin plovani i svi redovnici, i gospodin sudac se svim pukom; . . .«³⁶⁰ mladomisnik je od uzvanika primao i tzv. »dari« (darove) bilo u robi, stoci ili zemlji, manje u novcu. O tim darovima sastavljala se posebna isprava koju je redovito pisao notar, te ih uz druge ugovore nalazimo u njihovim notarskim registrima. Takvih notarskih isprava pod oznakom »dari« imamo više i u već spomenutoj notarskoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića (1637—1659).

O tim darovima piše Rudolf Strohal: »Mlada (prva) misa, što su je služili u Vrbniku mladomisnici, obavila se je uvijek svečanim načinom. Poslije službe Božje sastali su se takvom zgodom u palači pučkoj svećenici (što više njih) i rođaci i prijatelji mladomisnika na svečani ručak. Tom zgodom došao bi među društvo i javni notar, te pobilježio darove, što su ih obećali roditelji i prijatelji mladomisniku. »I tu bi učinjeni obet (ili dar), a to za Boga i za njega (mladomisnika) hranu«. Darovi su bili raznovrsni ili u zemljištu ili u živini ili u vinu ili u žitu ili

354 BAK, Akta biskupa Bemba II.

355 Isto.

356 BAK, I. Akta biskupa Zuccherija.

357 BAK, Akta biskupa Stjepana Davida.

358 BAK, I. Akta biskupa Zuccherija.

359 Uspor. J. BURIC, n. dj., str. 42.

360 PETRIŠ, str. 119.

u pokućstvu ili u odijelu ili u radu. Majka je obično dala sinu mladomisniku »*postilju fornitu*« (iskićen krevet) . . .³⁶¹ U spomenutoj glagoljskoj notarskoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića imamo sedam notarskih isprava koje se odnose na takve mladomisničke darove. Primjera radi ovdje donosimo jedan takav notarski instrument, tj. »*dari popu Barića Bozanića*. 1643. na 12. jenvara (v) Varbnici v polači pučkoj pred svedoci, p(oštovani) go(spodi)n plovani i pop Ivan Prašnić i pop Bartol Vlahović i ostali p(oštovani) redovnici od Varbnika, ki bihu spravni na veselje mlade mise, ku biše služili danas pop Barić Bozanić. I bi tu učinjen obet, a to v ime božje i za njega hranu. Najprije reče njega mat Kate, da mu daruje postilju fornitu. Reče njega očuh Vicko Harbić, da mu daruje njega del lopara, ki je kupil od Rusić(a), Ivan Karstjanić ovcu, Kate, teta, košulju, teta Jelena košulju platna, Mikula Antončić janjicu, Mikula Saražić janjicu, Ursa, žena Barića Fugošića, kalceti (tal. calzetta — čarape) sukna, Mare, kći Matija Brusića, nalavnik (smotak, omot) platna, Kate Dobrinjka kalceti sukna, Matij Mezić janjicu, Ivan Bolandić janjicu, i cetera«.³⁶² Prema rečenoj notarskoj ispravi mladomisnik pop Barić Bozanić uz »*postilju fornitu*« koju mu je dala njegova majka dobio je još veću količinu domaćeg sukna, dvije košulje, ovcu i četiri janjice, i komad zemljišta (»njega del lopara« — zapušteno zemljište gdje je prije bio vinograd; a inače se i jedan preديو — blizu Vrbnika — naziva »Lopar«).

Ovdje želim posebno istaknuti da su mladomisnici prigodom mlade mise primali također i nekretnine »*stabilo*« (zemlju, drvine i dr). Tako je pop Barić Bozanić, kako smo vidjeli, primio od svog očuha komad napuštenog vinograda; pop Petar Starčić dobio je od svoje majke uz drugo i sve njezino »*štabilo*«, tj. svu njezinu zemlju;³⁶³ pop Garžan Brusić primio je od Pavla Žunića jednu »*mekot*« (oranica);³⁶⁴ popu Marku Piligota daruje »*Jelena, njega teta . . . nje tarsji, ko je na Za bardi po sridi*«,³⁶⁵ Ivan Zakij reče, da mu dariva rečenomu popu Ivanu (Bogdaniću, op. M. B.) njega deltemniča . . .« (zemljište između bregova, inače i lokalitet u Vrbniku »*Na temniču*«);³⁶⁶ popu Bariću Ostrogoviću daje »u dar njega otac Matij njega valkonin (tal. *valco* ili *valico* — zemljište na prolazu, dražica — inače lokalitet »*ki je ozgora Poklonca*« — u blizini grada Vrbnika).³⁶⁷

3. — Nadalje su vrbnički popovi dolazili do zemljišnih posjeda (nekretnina) također i raznim oporukama, (tj. baštinjenjem), darivanjem, kupovanjem i slično. Isto tako dobivali su i razne životinje velikog i malog zuba kao i pčele. Stoga nije čudno da su mnogi od njih posjedovali čitava imanja. Oni su imali uz to i svoje kuće za stanovanje, svoja zemljišta i životinje velikog i malog zuba — cijela gospodarstva. Krčki popovi glagoljaši uz rečeni patrimonij (životnina, prčija što dobije klerik od roditelja ili drugih prije ređenja), o kojem smo prije govorili, sticali su također nepokretnu i pokretnu imovinu (»*štabilo i mobilo*«)

361 STAŠIĆ, str. 194.

362 Isto, br. 179.

363 Isto, br. 23.

364 Isto, br. 67.

365 Isto, br. 68.

366 Isto, br. 126.

367 Isto, br. 230.

i oporučno od svojih roditelja, i to ili kao jednak dio među braćom ili pak izričito označeno u oporuci. Tako u spomenutoj notarskoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića nalazimo nekoliko notarskih isprava o diobi baštinjene imovine, i to prema procjeni službenih procjenitelja (štimađura) koje su stranke slobodno izabirale. Tako npr. baštinici pok. Ivana Matanića iz Vrbnika dogovorno su podijelili baštinu nagodbom koja »1643. na 20. augusta bi publikana« i »del popov« koji se sastojao od zemlje i konobe u gradu bio je procijenjen na L 647 (če je sumi u popa L 647). Isto takav dio dobila su i njegova braća Petar i Ivan.³⁶⁸ Tako je nagodbom (sentencija) od 14. studenoga 1643. pop Šimun Matanić u ime očinskog dijela dobio nekretnina (zemljište i konoba) u vrijednosti od L 760 (»Sumi L 7 sto i šezdeset u popa«);³⁶⁹ očinski dio popa Garžana Brusića (u zemlji i dijelu kuće) iznosio je »sumi vsega L 12 sto i L 10« (tj. L 1210);³⁷⁰ prema procjeni »del popa Mihovila« (Pavana — dio kuće i zemlje — iznosio je »Sumi L 500«;³⁷¹ a dio popa Franića Sparožića (»Najprije štimasmo del popa Franića« — dio kuće i zemlje) — bio je »sumi toga vsega u popa L 13 sto i L 91 (tj. L 1391).³⁷²

U drugim pak oporukama roditelji izričito označuju što posebno ostavljaju svome sinu popu ili žaknu ili pak drugi oporučitelji popu ili žaknu od roda ili pak kojem drugom popu ili žaknu. Tako npr. Polonijo (1639) iz Vrbnika ostavlja »... sinu Matiju, žaknu, 1 kravu prez dela...« tj. poviše zakonitog dijela;³⁷⁵ Ursa Bolonić (1639) ostavlja svome sinu — popu Petru — dvor pred njegovom kućom, »skopce ovčje 4, a kozje 2«, tusti drmun, dio Žeginin, dražnicu na Melinah i za Maganin i drugo kao i ostaloj djeci (»popu v del meju bratju«). Isto ostavlja i dio i svomu unuku — žaknu — sinu Bartolovu.³⁷⁴ Garžan Brusić oporučno ostavlja svome sinu — popu Garžanu — »zemlju v Dragonjini« i to »v del meju obiteljju.«³⁷⁵ I Juraj Tripan svojom oporukom od 14. ožujka 1643. ostavlja svome sinu Ivanu, ako bude pop, mimo redovitog dijela — još posebno »pol dragi na Garici... i pol mojih brajad poli moje kuće.«³⁷⁶ Mare Bilčeva ostavlja »sinu popu« — »v del moju bratju« — zemlju, šume i kuću.³⁷⁷

Drugi opet oporučitelji ostavljali su svećenicima i žaknima pokretna i nepokretna dobra sa svrhom da za njih mole ili kao nagradu ovršiteljima (»prokadurima« — od tal. procuratore) svoje oporuke. Tako npr. pop Ivan Hodanić oporukom od 29. siječnja 1639. ostavlja Šimunu Kragulju »pušćam moj misal i vse moje knjigi i vsu robu crikvenu, ku imam«, a franjevcima u Košljunu »jednoga mog vola, rija sridnjega... jednu bači praznu od devet spudi naših, da mole boga za me...«³⁷⁸ I Mare ž. Mihovila Korada (1639) ostavlja svome »netjaku popu Bariću Tomkoviću jedan red brajad (dio vinograda)... da moli boga za me.«³⁷⁹

368 Isto, br. 220.

369 Isto, br. 234.

370 Isto, str. 280.

371 Isto, br. 288.

372 Isto, br. 302.

373 Isto, br. 46.

374 Isto, br. 54.

375 Isto, br. 70.

376 Isto, br. 186.

377 Isto, br. 222.

378 Isto, br. 33.

379 Isto, br. 40.

Svojim kodicilom (kudicilij) pop Ivan Fugošić (1640) ostavlja Ivanu Galasu i Matuši, žaknu Garžana Tomašića »sve moje štabilo i mobilo, če ni komu imenovano, da mi učine za dušu, kako je u mojem tištamentu...«³⁸⁰ Kate, žena Franića Vitezića (1640) određuje »fratrom v Košlun 4 ovce, puščam fratrom od Karka s(veto)ga Frančiska ovce 4, puščam popu Petru Harbiću ovcu 2, da moli boga za me... Puščam go(spodi)nu plovanu ovcu 2, puščam žaknu Antonu Stašiću ovcu 2, da moli boga za me«. Određujući ovršitelja oporuke iste Kate izjavlja: »Puščam moje prokaduri... go(spodi)na plovana, ki je i ki bude, i Antona Hodanića i puščam njim 1 konjsku mater (kobilu), ako je ne bi bilo, da njim imaju dat L 30, i cetera«... i još »di rečena Kate, da pušća popu Jurju Volariću v almuštvo iliti reč v jime Božje, njemu i njega radi, moju kuću, ka je pol crikve...«³⁸¹ Ona, također u svojem kodicilu (1640) ostavlja »žanku Jurju Volariću 1 ulj (košnica) s čelami...«³⁸² Nikola Bozanić i njegova žena Kate oporučno (1641) ostavljaju žaknu Jurju Brajku »njivu brajdi v Lukah, da moli boga za nju«, a »po njiju smrti« ostavljaju mu kuću i konobu u kojoj oni stanuju; i »puščata popu Garžanu Bozaniću njih zemlju i brajdi pod Za bardi, a da je obligan rečeni pop...« služiti kroz pet godinu misu »na god pokojne Marule...«³⁸³ Menka ž. p. Keka Žorgula iz Krka (1641) određuje ovršiteljem svoje oporuke popa Petra Bolonića kojemu za to ostavlja »zlatu krav.«³⁸⁴ Jelena, žena pok. Ivana Hodanića (1642) oporučno ostavlja »momu prevnuku žaknu Mikuli moje tarsovi, dolčić, da moli boga za me, i jednu ovcu...«, a »svomu sinu popu Mikuli Hodaniću »svoju kuću v koj stoji rečeni pop...«³⁸⁵, itd.

I evo sada dvije svećeničke oporuke. Pop Luka Fugošić oporukom od 2. ožujka 1644. uz ostalo što je ostavio svojim baštinicima — određuje: »... popu Petru Boloniću ovcu 2, pušća popu Tomi Viteziću ovcu 2, pušća popu Garžanu Valjkoviću ovcu 2, da mole boga za me...«; poviše »kada bude pel mlado avanjelji (kad bude zaređen za đakona) žaknu Matij Vitezić, skopca 2, da moli boga za me«; »žaknu Franiću Ostrogoviću, ... dvi dvizici kozje (neplodna koza u 2. ili 3. godini)... žaknu Antonu Stašiću mekoticu (oranicu)... da moli boga za me...«³⁸⁶ Pop Matij Brusić oporučno (1707) pušta popu Petru Bozaniću *knigi ke se zovu Spravnik* (bez sumnje Š. Budinića »Ispravnik za jereji ispovidnici« (1582. i 1635.); popu Matiju Fugošiću *bolanče (vaga) od zlata, če se razumi meri s čim se zlato miri vsake sorti*, a plovanu Matiju Valkoviću: *jedne knigi ke se zovu Antonina da je uživa do smerti, a po nega smerti da gređu v moj red.*³⁸⁷

Zanimljiva je u tom smislu i oporuka notara Ivana Stašića i njegove žene Jelene od 20. studenoga 1672. u kojoj oni ostavljaju svojem sinu popu Antunu i sinu Matiju »vse moe knigi, protokoli i ati od nodarii, da oni ž njih znimlu pisma i korist ka e v njih i da se plate po kušencii za njih trud... Oš puščava li naju sinu popu Antonu i Matiji, nego bratu vas

380 Isto, br. 69.

381 Isto, br. 72.

382 Isto, br. 78.

383 Isto, br. 105.

384 Isto, br. 118.

385 Isto, br. 138.

386 Isto, br. 257.

387 Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 424. O jednoj takvoj svećeničkoj oporuci iz početka XVI. stoljeća vidi I. dio u BS, 1975, br. 1.

art od mora, ča su trati, mriže vsake sorte, plavi (brodić, mala lađica) ladje (veća ladja)«, itd. Puštajući sinu popu Antunu *postilu furnidu* dodaju: »A to mu pustisva tu postilu po užanci od mesta, ku mu darovasva o mladoi misli, da moli boga za naju i naju martvih . . .«³⁸⁸ Isto tako i drugi vrbnički notar Andrij Toljanić oporučno (1649) ostavlja »svomu sinu žanku Matiju vse moe protokoli i pisma ke su od at (tal. atto-isprava) nodarskih«. ³⁸⁹

Krčki popovi glagoljaši povećavali su svoje posjede također i kupovanjem svakovrsnih nekretnina (oranice, vinogradi, drmun, kuće, itd). Oni su isto tako i prodavali svoje nekretnine i zamjenjivali. U glagoljskoj notarskoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića, koja obuhvaća razdoblje od god. 1637. do 1646. (1659), ima 41 notarsku ispravu (ugovor) koji se odnose na kupovanje, prodaju odnosno zamjenu u kojima su zastupani vrbnički svećenici. Razne nagodbe (kumpromese) u rješavanju zemljišnih pitanja u kojima, kao stranka, nastupaju i svećenici nisam uzeo u obzir.

U potvrdu toga navodim ovdje nekoliko takvih slučajeva za vrbničke popove — prema spomenutoj Stašićevoj knjizi. Četiri takve isprave odnose se na popa Petra Bolonića koji god. 1638. i opet god. 1641. kupuje u vrbničkom lugu laz (sjenokoša) u vrijednosti od L 79; god. 1642. kupuje drmun Dunaću — u vrijednosti od L 200 i opet iste godine daje svoju dražicu »v Kotolinih« — za »del laza v lugu« time da je pop Petar Bolonić nadoplatio razliku od L 51.³⁹⁰ Tako vrbnički plovčanin Garžan Perfetić kupuje god. 1638. dio kuće (Desetinec, pod zvonik) od popa Garžana Brusića u vrijednosti L 102,³⁹¹ a god. 1643. vinograd (brajdi) u vrijednosti L 200³⁹² i god. 1642. »laz, ki je v lugu na Rupici« u vrijednosti L 70.³⁹³ Evo još nekoliko takvih kupoprodajnih ugovora. Tako npr. pop Petar Fargačić kupuje »lihu zemlje v Petrića polji« — L 42;³⁹⁴ pop Garžan Bozanić — drmun »s ovim patom, da ima rečeni pop dat rečenomu Mikuli za ono, če se štima rečeni darmun jednu kravu s telcem i deset živin ovčjih, a rešto piniz, ako se već štima«³⁹⁵. Brajde (vinograd) su nadalje kupovali: pop Tomić Vitezić,³⁹⁶ pop Mihovil Pavan,³⁹⁷ pop Bartol Vlahović.³⁹⁸ Vrtove i drugu zemlju: pop Šimun Matanić,³⁹⁹ pop Franić Sparožić — dolac i vrt,⁴⁰⁰ pop Garžan Bozanić — vrt;⁴⁰¹ pop Juraj Volarić — »zemlju pod Glavicu«;⁴⁰² pop Ivan Bogdanić — »deli darmuna i mekoti v kuntradi Garice«, »del darmuna na Garici« i ponovno »kus darmuna na Garici«. ⁴⁰³ Evo jednog takva kupoprodajnog ugovora od

³⁸⁸ Isto, str. 319.

³⁸⁹ Prema VJ. STEFANIĆ, *JAZU II*, str. 123.

³⁹⁰ STASIĆ, br. 4, 104, 139, 147. Više o popu Petru Boloniću malo kasnije.

³⁹¹ Isto, br. 6.

³⁹² Isto, br. 229.

³⁹³ Isto, br. 160.

³⁹⁴ Isto, br. 2, 8.

³⁹⁵ Isto, br. 9. Prema procjeni procjenitelja (rotnici) »darmun s livelom L 103 i da su štimali kravu s jalovicom L 60, a deset ovac, vsaku po L 4 so. 10, če je L 45, če je vsa živina L105, ku je dal pop Mikuli«.

³⁹⁶ Isto, br. 14.

³⁹⁷ Isto, br. 45.

³⁹⁸ Isto, br. 182.

³⁹⁹ Isto, br. 28.

⁴⁰⁰ Isto, br. 26 i 210.

⁴⁰¹ Isto, br. 149.

⁴⁰² Isto, br. 199.

⁴⁰³ Isto, br. 279, 282.

19. kolovoza 1553. po kojem Ivan Ralović (Radović) iz Bačke prodaje dminu (popu) Bariću Bozaniću iz Vrbnika *v kotari vrbanskom v kuntradi blizu crikve sveti Kuzmi i Domiëna*.⁴⁰⁴ Zanimljiv je za našu stvar i nešto noviji ugovor od 28. siječnja 1770. kojim Petar Milčetić iz Dubašnice prodaje popu Matiji Milčetiću od Franića jednu kuću u selu Milčetići, a ovaj odmah daje istu kuću »na livel frankabil« istom prodavaocu na 5 godina uz 6⁰/₀; prodavalac se obvezuje da će nakon isteka roka od 5 godina kuću gotovim novcem otkupiti.⁴⁰⁵

Vrbnički svećenici daju svojem rodu — nećacima i nećakinjama — dotu dotično kontradotu za vjenčanje.⁴⁰⁶ Tako npr. pop Ivan Fugošić daje kontradotu Mikuli Galasu »dukat 50, i dah mu va to dukat 42 za kuću, ku kupih od Mika Furentina . . . i dah mu više te doti 1 vola«; drugu dotu dao je Garžanu Brusiću i to: »dukat 50 i dah mu za tu dotu moj darmun v Hlamu i mekot (v) Valvanikih i dah Andriju Tolaniću na račun doti 1 vola«.⁴⁰⁷ Prema oporuci tog popa od 7. veljače 1643, koju je učinio »sideć u svojoj kući«, pop Petar Fugošić dao je u ime dote Mikuli Galasu »darmun Moću, i ako bi agrivalo Mikuli, da ne ima toliko doti, još mu dah vola, jošće mu dah konja i kobilu i va to uživa moju travu u Gromačinih«.⁴⁰⁸ I drugi jedan vrbnički svećenik — pop Barić Fugošić — instrumentom od 12. studenoga 1600. dao je dotu Ivanu Dvorničiću.⁴⁰⁹ Isto tako pop Garžan Brusić notarskom ispravom od 14. listopada 1640. »daje četarti del od vsega svoga dobra štabila i mobila Mari, kéeri Lucije, kéere p. Matija Skopčića, a to njoj daje v dotu, da se oženi po zakonu s(veto)ga matarmonija . . .«⁴¹⁰

Vrbnički su popovi i prodavali svoje nekretnine kako nam to potvrđuju brojne notarske isprave u spomenutoj notarskoj knjizi Ivana Stašića kao što su npr. »uštrumenti« br. 28, 80, 82, 85, 151, 197, 267, 268 i dr.⁴¹¹ To, dakako, isto vrijedi i za ostale popove glagoljaše na Krku.

Vrbnički, a i krčki, popovi gotovo svi redom imali su i svoje kuće, kako možemo razabrati iz notarskih isprava i svećeničkih oporuka. Do tih kuća oni su dolazili bilo patrimonijem, bilo baštinjenjem a i kupnjom. Već u prvom dijelu ovog rada vidjeli smo kako su krčki svećenici u svojim oporukama, uz ostalo, imali i kuće (palače). To isto možemo slijediti i u kasnijem razdoblju. To proizlazi također i iz svećeničkih oporuka i ostalih notarskih akata. Tako npr. pop Ivan Hodanić iz Vrbnika oporukom od 29. siječnja 1639. ostavlja »vse moje štabilo i mobilo«, pa i svoju kuću, svome glavnom baštiniku Matiji »sinu Jelene Silice, koga hranim u mojoj kući«;⁴¹² pop Petar Fugošić oporučno ostavlja svoju kuću sa zemljištem uz nju »ka je poli s(ve)ti Ivan« žaknima Ivana Galasu i Matiji Toljaniću, sinu Andrije, »da ju oba uživata«;⁴¹³ pop Luka Fugošić svojom oporukom od 2. ožujka 1644. »pušća rećenomu svom redu (svom nećaku Ivanu Sparožiću) vse svoje štabilo i

404 Uspor. VJ. STEFANIĆ, JAZU II, str. 116.

405 Isto, str. 124.

406 Prema takvim ugovorima u STASIĆ-u dota je iznosila 100 dukata (v. br. 87) ili L 200 (v. br. 106), kontradota L 50.

407 STASIĆ, br. 69.

408 Isto, str. 183.

409 Isto, br. 236.

410 Isto, br. 97.

411 Vidi STASIĆ navedene isprave i druge.

412 Isto, str. 33.

413 Isto, br. 183.

mobilo, će ni komu imenovano, . . . » a i svoju kuću.⁴¹⁴ I evo jedne starije oporuke. Pop Frane Sparožić svojom oporukom od 21. veljače 1557. uz zemlje, vinograde i drmune, odjeću i stoku, ostavlja svojoj rodbini također i svoje dvije kuće.⁴¹⁵

Već prije smo vidjeli, kako je u kratkom razdoblju od nekoliko godina pop Garžan Perfetić kupio kuću tzv. Desetinec,⁴¹⁶ pop Ivan Dujmović mijenja svoje zemljište za kuću Garžana Furentina;⁴¹⁷ a drugi su je pak baštinili kao npr. pop Juraj Volarić »kuću ka je poli crikve«;⁴¹⁸ žakan Juraj Brajko kuću i konobu;⁴¹⁹ pop Mikula Hodanić kuću koju mu pušta majka u dio;⁴²⁰ pop Franić Brusić (Bilac) dobiva kuću od svoje majke;⁴²¹ pop Franić Sparožić (Bilac) dobio je kuću i konobu od svoga oca.⁴²² Dok razni privatnici pišu notarske isprave u notarovoj kući (»v kući mene nodara«), svećenici to ponajviše čine u svojoj vlastitoj kući. Tako npr. notar piše »uštrument« popu Garžanu Bozaniću (1638) »v kući popa Garžana Bozanića«;^{422a} pop Ivan Hodanić diktira svoju oporuku u svojoj kući;⁴²³ isto pop Ivan Fugošić;⁴²⁴ pop Garžan Brusić određuje dotu Mari, kćeri Lucije, »v kući popa Garžana Brusića«;⁴²⁵ pop Luka Fugošić sklapa nagodbeni ugovor u svojoj kući;⁴²⁶ isto tako pop Petar Bolonić;⁴²⁷ pop Petar Fugošić;⁴²⁸ pop Juraj Volarić⁴²⁹, itd. Godine 1517. pop Ivan Družinić prima u svojoj kući od Fumice Tumpić i njezine kćeri Anice oltar sv. Stjepana u župnoj crkvi u Vrbniku⁴³⁰ i pop Juraj Fugošić u svojoj kući sklapa ugovor o zakupu drmuna Židin s Cecilijom Žaš'kov'na.⁴³¹

Ovdje moramo reći još nešto kako su krčki popovi glagoljaši — uz rečene nekretnine — imali redovito i veći broj sitne i velike stoke. I za to nalazimo potvrdu u svećeničkim oporukama i raznim njihovim ugovorima. Prema popisu robe (levendar — inventar), učinjenom nakon smrti (1639) popa Ivana Hodanića, on je imao: » . . . kravi 2 i telice. vola 2, osli tri, ovce 3, koz 8, kozlice(v) 3, koža 1 od junca, koži 2, jedna od capa, druga skopčja, kobila 1, ulji živih (košnice s pčelama) 15 . . . «⁴³² Taj je svećenik oporučno ostavio jednog vola »rija sridnjega« franjevcima u Košljunu.⁴³³ Pop Petar Fugošić prema svojoj oporuci od 7. veljače 1643. imao je uz ostalo: konja, kobilu, vola i kravu »ka je na zlati u Ivana Tolanića«.⁴³⁴ U oporuci popa Luke Fugošića (1644) — uz

414 Isto, br. 257.

415 Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, JAZU II, str. 114.

416 Vidi bilj. 391.

417 STASIĆ, br. 267, 268.

418 Isto, br. 199.

419 Vidi bilj. 383.

420 Vidi bilj. 385.

421 Vidi bilj. 377.

422 Vidi bilj. 372..

422a STASIĆ, br. 9.

423 Isto, br. 33 i 34.

424 Isto, br. 69.

425 Isto, br. 97.

426 Isto, br. 100.

427 Isto, br. 104.

428 Isto, br. 183.

429 Isto, br. 199.

430 Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, JAZU II, str. 115.

431 Isto, str. 114 i d.

432 STASIĆ, br. 35.

433 Isto, br. 33. Braća Petar i Antun duguju mu L 314.

434 Isto, br. 183.

ono što je pustio svojem glavnom baštiniku — navode se još: 8 ovaca, dvije koze,» jednu tovoricu s oslićem, onu, koj diju Dobrinjka« (što znači da ih je imao više).⁴³⁵ U svojem kodicilu (1644) Garžan Brusić izjavljuje: »da kravi, ke je daržal pop na paši, če je od pripaše dobil, da je njegovo, zač je je on nastal, i konj i osli, ke je pop kupil, da su njegovi, i ovce, ke su v njega zlameni, da su njegovi...«⁴³⁶ Pop Garžan Bozanić kupuje drmun od Mikule Starčića koji on — na zahtjev prodavaoca — plaća s jednom kravom i jalovicom i deset ovaca (u vrijednosti L 105)⁴³⁷ itd.

Kako smo već prije opisali, mladi svećenici prigodom mlade (prve) mise primali su, među ostalim darovima, i životinje (redovito ovce i koze). Isto tako dobivali su sitnu i veliku stoku oporučno bilo kao baštinici ili kao ovršitelji oporuka.⁴³⁸

Stoga nije čudno što svećenici kupuju drmune, kako smo već spomenuli, ili su pak uzimali drmune u zakup (na fit), kako je vidljivo iz notarskog instrumenta od 27. travnja (?) 1531. kojim »est dala Cecilie Žaskova popu Jurju Fugošiću na fit svoi drmun Židin do let pet vasko leto za libar 5...« koji je prije držao pop Vid (vjerojatno Sančić).⁴³⁹ Oni su također i svoje životinje davali na fit ili »na zlato«. Tako je god. 1533. pop Franac Sparožić iz Vrbnika dao Ivanu Krstaliću iz Dobrinja »v pašu dvi kravi i ednoga telca na zlato za libar 28 do let pet po zakon otočki...«⁴⁴⁰ Kako smo prije spomenuli i pop Petar Fugošić ostavlja oporučno žaknu Matiju Tolaniću »moju kravu, ka je na zlati u Ivana Tomašića...«⁴⁴¹ Zanimljiva je u tom smislu i slijedeća notarska isprava od 4. lipnja 1566. prema kojoj Matija Valković iz Vrbnika »est prodal ednu kobilu vranu zvezdočelu popu Ěkovu Filaniću za libar 31...«, a zatim taj isti pop daje istu kobilu »na pašu na zlato za libar 31 rečenomu Matiju do let pet po zakon otočki...«⁴⁴² Kako je vidljivo iz oporuke Barića Barijanića (1639) on je držao u zakupu — »na zlato« — »imam alata krav popa Jurja Volarića L 42, od koga zlata i pripaše ni nego jedna krava« i opet »imam zlata krava od popa Petra Bolonića L 40 i sam mu obligan L 10.«⁴⁴³

Završavajući ovo poglavlje o imovinskom stanju krčkih popova glagoljaša od XVI. do XVIII. stoljeća navest ću ovdje još i dvije kopijalne knjige, tj. knjige koje sadrže raznovrsne — ponajviše kupoprodajne — ugovore, dvaju krčkih svećenika: popa Petra Bolonića iz Vrbnika i popa Ivana Sabljica iz Dubašnice koje su vrlo značajne za našu stvar. Kopijalna knjiga (kartular) popa Petra Bolonića sadrži isprave (instrumente) o njegovim pravima. Postoji 30 notarskih isprava (kopija) pisanih između god. 1622—1672, od kojih je 27 napisao notar Ivan Stašić i po jednu notar Ivan Volarić i notar Andrij Toljanić, a jedna je pisana talijanski u gradu Krku. Sve isprave, osim jedne, odnose se na kupopro-

435 Isto, br. 257.

436 Isto, br. 259.

436 Isto, br. 259.

437 Isto, br. 9.

438 Vidi bilj. 341 i d.

439 Uspor. VJ.ŠTEFANIĆ, JAZU II, str. 114.

440 Isto.

441 STAŠIĆ, br. 183.

442 Uspor. VJ.ŠTEFANIĆ, JAZU II, str. 115.

443 STAŠIĆ, br. 51.

daje nekretnina: pop Petar u 19 slučajeva kupuje zemlju za razne kulture i šume, kuću 2 puta, zatim zamjenjuje zemlju (pri čemu doplaćuje razliku vrijednosti) 6 puta, a jednom zamjenjuje kuću. Kako je rečeno, ti ugovori su prijepisi (kopije), a originali su u notarskim knjigama dotičnih notara. To potvrđuje autentičnost notara podno samog akta, kao što su: *Ja Ivan Stašić nodar puplik ... zneh s mojih at; ili škuntrah rečeni štrument s mojim protokolom i be znet pravo ...; ili Ja Andrii Tolanić nodar puplik ... pisah i zneh iz moga protokola*. Ova bilježnica (kvadirna) popa Petra Bolonića jedan je od rijetkih primjera kopijalne knjige privatnika.⁴⁴⁴ Nekoliko kupoprodajnih ugovora popa Petra Bolonića nalazi se u više puta spomenutoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića kao što su: br. 4,36, (51), (54), 104, (118), 139, 147, 197, (257), (273), a o nekima je bilo već govora. Jedna takva notarska isprava o kupoprodaji zemlje popa Petra Bolonića nalazi se u notarskom protokolu Ivana Stašića (1627—1637) koji je u arhivu JAZU u Zagrebu.⁴⁴⁵

Uz rečenu — sačuvana nam je također kopijalna knjiga popa Ivana Sabljića iz Dubašnice u kojoj su prijepisi isprava od god. 1771. do 1783. Knjiga sadrži kopije kupoprodajnih ugovora ili točnije obveznica popa Ivana Sabljića. On kupuje od stranaka nekretnine uz ugovoreni uvjet da stranka postaje ponovno vlasnik, ako novac uz određene kamate i u ugovoreno vrijeme vrati. Takvih ugovora ima u knjizi 50, a svi su ubilježeni oznakom »kopiê«. Sve su potpisane: *Ivan Sormilić od oblasti benetaške nodar pupliki tako prošen pisah iz moih ati skopipijah, u veru ...*« Uz svaki akt su na marginama pisani kasniji dodaci koji se većinom tiču otplaćivanja svote.⁴⁴⁶

I na koncu još jedna bilješka o tome. U notarskoj knjizi vrbničkog notara Antuna Petriša (1737 — 1741/1746) — među ostalim brojnim oporukama — ima i jedna sa 7 listova i koja je naknadno ušivena, tj. oporuka popa Jurja Juranića iz Drage Bašćanske od 8. prosinca 1738. Prema toj oporuci taj pop raspolaže velikim bogatstvom, među ostalim i jednom kućom za koju će 10 djevojaka njegova roda izvlačiti ždrijeb. Poviše dotira oltar sv. Križa u novoj župnoj crkvi Sv. Trojstva što ga je sam dao praviti, a njegovi nećaci *da fine ako ča bude mankalo na rečenom oltari. Kako su postavni diseni* (tal. disegni, nacrti).⁴⁴⁷

4. — Svjesno smo se nešto više zadržali na prikazu zemljišno-imo-
vinskog stanja krčkih popova glagoljaša kako bi nam bilo jasnije ovo što ćemo prikazati u ovoj točki. Imajući na umu već rečeno o zemljišno-posjedovnom stanju krčkih svećenika, lakše ćemo shvatiti činjenicu da su se oni poput njihovih mještana bavili također i fizičkim (manualnim) radom — obrađujući svoja zemljišta i skrbili za svoje sitno i veliko blago. A poneki od njih i drugim poslovima: obrtom, ribolovom pa i trgovinom. Međutim, u tome oni nisu bili izuzeci u ono doba, jer su i svećenici drugih biskupija obrađivali svoja polja, pasli svoja stada, bavili se ribolovom i slično. Tako je bilo u susjednoj senjsko-modruškoj biskupiji.⁴⁴⁸ tako je bilo u dalmatinskim i ostalim biskupijama (u Istri i

444 Uspor. VJ. STEFANIĆ, JAZU II, str. 120—121.

445 Isto, str. 122.

446 Isto, str. 127.

447 Isto, str. 126.

448 Uspor. J. BURIC, n. dj., str. 44.

drugdje). Tako npr. prigodom apostolske vizitacije god. 1603. svećenici u Salima (na Dugom otoku) i Olibu (na otoku Olibu) i drugdje izjavljuju da žive kod kuće sa svojim ocem te da žive od svoga patrimonija koga su, dakako, sami obrađivali.⁴⁴⁹ Za Silbu piše Ivan Milčetić: »Oni (tj. svećenici) su kano i seljaci ribe lovili i trsje rezali.«⁴⁵⁰ Zanimljivo je što o tome piše o Poljicima (u Dalmaciji) Poljičanin pop Ivan Matešan: «... U svakoj imućnijoj kući bio je jedan ili više popova, koji su bili eo ipso društveni glavari: i tim prvi ratari i poljodjelci. Oni su davali puku izgled razumna težanja (?), radeći u polju. Ta još starci od 80 godina pripoviedaju, kako su poljički popi iza dovršene mise prihvaćali jaram volova i s njima cieli dan orali; ili kano su rezali loze, klaštrili granje, navršali stabla, čistili vrtle itd...»⁴⁵¹ Recimo u vezi s time još i ovo. Svi se još dobro sjećamo kako su mnogi svećenici u Hrvatskoj i Slavoniji do prije kratko vrijeme (a mislim da ih ima još i danas) bili prisiljeni voditi svoja gospodarstva i obavljati težačke poslove.

Nakon ovog uvoda prijedimo sada na prilike u krčkoj biskupiji (otok Krk). O tome imamo više arhivskih podataka, kao što su npr. apostolske i kanonske vizitacije, relacije biskupa i drugi pisani izvori. Prvi takav podatak nalazimo u relaciji krčkog providura Augustina Valerija od 1527. god. U njoj Valerije piše da ima na Krku 300 svećenika od kojih se većina bavi ručnim radom (diversi exerciti et arte manuale) da bi mogli živjeti. Tako su se uz težačke poslove bavili također i drugim ručnim radovima: oni su stolari, postolari, brijači (barbieri) i poljski čuvari (militia rural).⁴⁵² Pišući o smrti biskupa Petra Mate Polonijo piše o našoj stvari ovo: »... Sav se naime prihod crkve, svećenstva i biskupa sastojao u desetinama od poljskih plodina i sitnoga blaga, pa kad nije urodio, gladovahu svi zajedno. Nemojte se zato zgražati, ako kada čujete, da su »bodulski popi« obavljali seljačke poslove. Ta šta im je drugo preostajalo, ako su htjeli spasiti život sebi i onoj siročadi, kojoj su se oci potopili kod Lepanta (1571) ili ostavili kosti na raznim mletačkim razbojištima...»⁴⁵³ Za bolje razumijevanje rečenog neka posluži i slijedeći zapis iz god. 1723. koji je zabilježio u maticu krštenih, umrlih, vjenčanih i krizmanih župe Dobrinj — dobrinjski plovani pop Ivan Uravić. Po tom zapisu dobrinjska župa redovito je sakupila u ime desetina 700 barila vina. A te godine tek 70 barila. U vezi s time piše: »I imam let 61 i ne spominam se da bi ga (tj. vina) noè kuća kupovala nego se hranaše s indradum'(!) svojum a sad mi ga premankiva.«⁴⁵⁴

U apostolskoj vizitaciji Mihovila Priolija od god. 1603. čitamo za krčke glagoljaše: »Prete dell'Isola non hanno vestimenti per la loro povertà che tutti quanti lavorano la terra.«⁴⁵⁵ Malo kasnije, god. 1609., čita se u zapisniku kanonske vizitacije izjava vrbničkog suca Nikole Matanića koju je pod prisegom dao vizitatoru: »...e tra nostri Preti vi sono molti, e la maggior parte che stentano e lavorano fieramente

449 Uspor. K. HORVAT, n. dj., str. 539 (za Sali: Sono Sacerdoti Illirici... e stanno a casa loro e vivono del loro patrimonio...) i str. 543 (za Olib).

450 I. MILČETIĆ, Glagoljaši, str. 282.

451 Prema I. MILČETIĆ, Glagoljaši, str. 286.

452 Vidi bilj. 18.

453 M. POLONIJO, Smrt biskupa Bemba, Krčki kalendar, New York 1953, str. 56.

454 Uspor. VJ. STEFANIĆ, JAZU II, str. 135.

455 VATIKANSKI ARHIV.

per i campi...⁴⁵⁶ I biskup Marchi u parnici protiv krčkih seoskih kaptola — u pitanju desetina — izjavljuje god. 1662. kako su svećenici otoka, zbog siromaštva i oskudnih prihoda od svećeničke službe, prisiljeni baviti se težačkim poslovima (portarsi alle opere rurali) i truditi se kao i ostali seljaci otoka (affaticare nell'istessa guisa che fanno gl'altri Secolari Villici di quest' Isola).⁴⁵⁷ U doba istog biskupa bio je u Poljicima jedan svećenik, *klesar* (izrađivao je kamen).⁴⁵⁸ U spisima pak biskupa Gennara čitamo, kako su vrbnički svećenici pop Ivan Brozović i pop Dinko Marčić ustanovili ribarsko društvo (compagnia) za ribarenje i ulov ribe.⁴⁵⁹ Tu također čitamo kako je i župnik iz Drivenika (senjsko-modruška biskupija — della Terra ferma) imao u Vozu (na otoku Krku) s jednim Omišljaninom ribarski brod s ribarskim alatom.⁴⁶⁰ Godine 1725. poljički župnik pop Juraj Nenadić ribario je s fratrima iz Glavotoka. Po naredbi tog plovana fra Matej Nenadić kupio je mrežu za L 20 (una trata buona) i tako je poljički župnik dobivao i dio od mreže.⁴⁶¹ U vrijeme uskočkog rata, kad je bilo zabranjeno svako ribarenje u krčkim vodama bez posebne dozvole mletačkih vlasti, generalni providur za Dalmaciju i Albaniju Ivan Jakov Zane dopustio je 13. ožujka 1616. trojici bašćanskih svećenika (p. Frane Pajalić, p. Matej Hrabrić i p. Ant. Mihalić) i drugovima (compagni) ribarenje za svoju potrebu (a pescare con trata et rede per uso suo), i to na temelju biskupove dozvole.⁴⁶² Nakon obavljene kanonske vizitacije biskup Ivan a Turre izdaje naredbe za kler. Među ostalim u točki 11. zabranjuje im svako trgovanje, a u t. 12. ribarenje u trgovačke svrhe (con questo fine di guadagno) već jedino za vlastite potrebe (per loro particolare utile et comodo).⁴⁶³ Već davno prije i biskup Petar Bembo bio je izdao sličnu naredbu za kler. Ta naredba imala je 31 točku. Među ostalim; zabranjuje svećenicima kupovati robu i onda je prodavati uz veću cijenu, tj. s dobitkom. I to pod prijetnjom kazne od L 100 i suspenzije u trajanju jedne godine.⁴⁶⁴

Krčki biskupi u svojim relacijama Sv. Stolici također govore o ovom predmetu. Tako npr. biskup Alojzije Lippoman u svojoj relaciji od 1624. god. izvješćuje Sv. Stolicu o stanju klera te piše: »Hi sacerdotes Illirici utique reformatione egent circa mores et sacerdotalia indumenta, hi plerique prodiurna mercede accipienda secularibus inservire, arando, fodendo, et alia rusticalia exercendo...«⁴⁶⁶ Slično izvješćuje Sv. Stolicu — god. 1715. — i biskup Petar Pavao Calore. Ističući u svojoj relaciji svoja nastojanja oko školovanja i veće naobrazbe svojih popova glagoljaša, navodi kako je u Krku ustanovio školu za žakne (glagoljaše) koju drži jedan kanonik koji dobro pozna hrvatski jezik (pratico della lingua

456 BAK, I. Pastirski pohodi.

457 BAK, Akta biskupa Marrccija. Parnica protiv seoskih kaptola u pitanju desetina.

458 Isto.

459 BAK, Akta biskupa Gennario.

460 Isto.

461 BAK, Akta biskupa Lesića (Lessius).

462 BAK, Akta biskupa Ivana Turijana. Vidi i M. BOLONIĆ, Otok Krk i uskoci kod Jadranskog zbornika u Rijeci.

463 Isto.

464 BAK, Akta biskupa Bemba II. — »Che nissun Pro possi comprar robba per rivender a più Pto sotto pena di L 100 et di esser un anno sospeso della messa«.

465 VATIKANSKI ARHIV.

466 Isto.

Illirica). I u vezi s time tuži se kako u tome nailazi na velike poteškoće baš oko toga jer klerici kod kuće pomažu radom svojim. I onda nastavlja kako rade i svećenici te o tome piše: »... non potevano più impiegarsi nel lavoro delle terre paterne, come erano soliti di fare, e come fanno tuttavvia li Sacerdoti ogni giorno subito che sono spediti della Santa Messa celebrata da essi inquest'effeto anco prima che spunti il sole...«⁴⁶⁶ I biskup Petar Antun Zuccheri u svojoj relaciji od 1742. god. izvješćujući Sv. Stolicu o stanju biskupije i o svećenstvu te, među ostalim, kaže za Vrbnik da ima dosta svećenika od kojih mnogi rade u polju. I za Bašku kaže da ima mnogo svećenika koji obrađuju zemlju i bave se ribolovom.⁴⁶⁷

Da su krčki biskupi branili svojem kleru seljačke poslove za to imamo više potvrda u biskupskom arhivu u Krku. Tako je npr. biskup Vinko Lesić — Lessius (1720—1729) nakon svoje prve kanonske vizitacije — u listopadu 1720. — upravio svojem vanjskom kleru (tj. onima izvan grada Krka) dvije opširne i stroge okružnice, i to na hrvatskom jeziku i pisane glagoljskim pismom, u pitanju njegovog privatnog i javnog života, tj. o ponašanju, odijevanju, obavljanju težačkih poslova, trgovanju i ribarenju; o sv. misi, crkvenim funkcijama, koralnoj službi, itd. Ovdje donosimo samo ono što se posebno odnosi na zabranu težačkih poslova, i to ne samo svećenicima nego i žaknima. Biskup, među ostalim, u toj naredbi piše: »Čuli smo da neki redovnici od naše države za prid se špedit od mise hoće da edan sam žakan u édno isto vrime služi već mis...« To biskup najstrože zabranjuje »zač ni prilično ni dostoino«. I onda nastavlja: »Budući da nam dano na znanie da neki redovnici od naše države potlačujući veličanstvo plemenito od njihova reda gredu kopati i biniti ostale trude kakono težaci svitovni potezajući svoju plaću od žurnade od gospodari od zemle. U kom trudu z velikom sramotom od svoga reda...« I napokon zabranjuje obavljanje težačkih poslova ne samo svećenicima nego i žaknima, i to uz prijetnju kazne: svećenicima pod prijetnjom suspenzije, žaknima viših redova — đakonima i subđakonima — odgodom primanja višeg reda za godinu dana, a žaknima ima se oduzeti kleričko odijelo (»da imaju vrići veštu«). Biskup im međutim dozvoljava obavljati lakše poslove i rezati lozu.⁴⁶⁸

U parnici koja se vodila 1740. god. u Krku protiv dobrinjskog svećenika popa Ivana Gržetića nalazi se među ostalim spisima i izvadak kanonske vizitacije koju je obavio biskup Petar Antun Zuccheri, a što se odnosi na život i ponašanje svećenika, tj. »il reg.^o di quanto risulta della Visita Personale del R.^{do} Clero di Dobrigno«. Prigodom odnosne vizitacije biskup je, među ostalim, pitao za svećenike i žakne: da li »... si lascino vedere senza colare, o veste, e cosi a portar sache in spalle, lavorar' con la zappa, ò Aratro, tagliar legne, condur il mosto, ò Letame pubblicamente, o servili cose indecenti, che convengono solo à secolari...« Na to pitanje dvojica od upitanih svjedoka odgovaraju, da veći dio svećenika (la mag.^f parte de Sacerdoti) rade u polju (lavorano in (la) Campagna).⁴⁶⁹

U drugoj jednoj parnici (1770) protiv popa Nikole Žica iz Punta, na tužbu Nikole Andračića i njegove sestre, navodi se kako se taj svećenik

⁴⁶⁷ Isto.

⁴⁶⁸ BAK, Akta biskupa Lesića.

⁴⁶⁹ Isto, biskupa Zuccherija.

zajedno sa svojim stricem popom Ivanom Žicem već više godina bavi trgovinom. Oni su — prema optužbi — kupovali u Puntu jaja, ostrige i drugu ribu i stalno — više puta godišnje — ukrkali bi to u lađu i pošli to prodavati u Senj i druga mjesta u austrijskom Primorju, a sve to usprkos crkvenim zabranama.⁴⁷⁰ Godine 1737. bilo je u Dubašnici 25 svećenika i 3 žakna, a za jednog od njih (pop Ivan Pinčić) kaže se da je mercator.⁴⁷¹

Međutim, stalne zabrane težačkih (manualnih) poslova svećenicima sa strane krčkih biskupa dovest će s vremenom do toga da će već početkom XVIII. stoljeća biti manji broj svećenika koji su se bavili težačkim poslovima. A smanjio se, dakako, nešto i sam broj svećenika. Biskup Ivan Šintić, prigodom svoje kanonske vizitacije 1818. god., poput svojih prethodnika zanimao se je također da li svećenici obrađuju polja i rade druge nesvećeničke poslove. Prema zapisniku iste vizitacije — od brojnih svećenika u Vrbniku samo dvojica su se bavila težačkim poslovima (opere servili), i to: pop Ivan Vitezić i pop Franjo Lukarić. U Dobrinju isto tako dva svećenika: pop Franjo Gržetić i pop Juraj Mihalić — radili su u polju (lavorano nelle sue campagne come i secolari). I u Poljicama također dvojica: pop Juraj Nenadić i pop Stjepan Bajčić.⁴⁷² Prigodom pastirske vizitacije tog biskupa u Baški god. 1823. navodi se samo pop Ivan Hrabrić koji zanemaruje službu u crkvi jer previše radi u polju (coll'attendere di troppo alla Campagna, e col far alcune opere servili). Iste godine vrbnički sudac Andrija Vitezić tužio se biskupu, da neki popovi rade neke poslove koji su protivni dostojanstvu svećeničkog staleža (voze gnoj, sijeku drva, oru u polju, itd.). I u Dobrinju neki svećenici još obrađuju svoja polja, a pop Kirinčić ima čak dio u lađi i radi kao mornar (fa il Marinaio pubblicamente). U Omišlju obavljaju težačke poslove: pop Ilijić i pop Petar Franki. U Dubašnici: pop Franjo Bogović trguje s drvima (faccia il Negoziatore specialmente colle legna...). A u Poljicama sudac Nikola Buić izjavljuje, da svi poljički popovi zaslужuju ukor jer previše rade u polju (per loro troppo lavorar le Campagne), a pop Antun Bajčić bavi se k tome i lovom.⁴⁷³

I napokon evo i jednog svjetovnog izvora — novijeg datuma — o ovom našem predmetu. Dalmatinski carski namjesnik barun Tomašić izvješćuje god. 1814. carsku vladu u Beču o prilikama na Krku. U tom svom izvješćaju Tomašić se posebno tuži na velik broj popova glagoljaša, ističući da Baška, sa samo 3000 duša, ima 36 svećenika. Tu činjenicu obrazlaže ovako: svaki dobro stojeći seljak želi imati jednog sina svećenika koji onda postaje gospodar u kući svojih roditelja. Takav svećenik ustaje rano ujutro, reče misu i poslije s njima radi u polju kad to treba. A prije francuske vladavine dobivao je također i dio od desetina.⁴⁷⁴ Iz

470 Isto, II. Akta biskupa Zuccherija... »... che detti due ... Sacerdoti continuamente negoziato per Segna con cape Ostriche pesce ed altro sempre quando possono già da più anni... «

471 Isto — Akta biskupa Ivana Fridrika Ursini Rosa.

472 BAK, II. Pastriski pohodi.

473 Isto.

474 LUKA JELIĆ, Fontes liturgiae glagolito-romanae, Krk 1906, XIX, 29. — »Sull'Isola di Veglia i più sono Glagoliti... Ogni contadino benestante desidera di avere un figlio prete... ed il prete così fatto diventa il padrone nella casa dei suoi genitori, dibuon mattino dice la messa e poi con essi lavora, quando il bisogno lo esige: prima del governo francese riscoteva delle decime la sua parte... «

ovog izvještaja moglo bi se zaključiti da su otočki popovi glagoljaši radili u polju, kad je to bilo potrebno. Navedimo još i ovo, što nam je zabilježio Petriš, kako je pop Ivan Feretić koji je propovijedao u senjskoj biskupiji, gdje »izvidil je, kako se krumpir sadi i goji i koliko je koristan, ter donese ga svojoj kući i nauči otca i bratju težati za krumpir zemlju. I od njih naučili su se Verbenčani gojiti ga, ter ono ča od tada ne bijahu znali skoro niti jist, sada je najveći spor za hraniti se«. ⁴⁷⁵

Krčki popovi glagoljaši — uz rečeno — bavili su se, barem pokoji, i raznim drugim poslovima i umijećima. Tako smo već prije spomenuli u izvještaju krčkog providura Augustina Valerija od god. 1527. ⁴⁷⁶ Slično je bilo i kasnije. Tako se npr. u Dobrinju u prvoj polovici XIX. stoljeća jedan svećenik bavio zidarskim obrtom, kako se može zaključiti po jednoj procjeni: »Ja pop Justinić, pupliki (javni) zidar štimah (procijenih) ovu kuću«. ⁴⁷⁷ Tako i željezni sat na bivšem dobrinjskom zvoniku (koji je bio srušen za vrijeme II. svjetskog rata (1944.) bio je posao domaćih ljudi. Prema latinskom natpisu iz god. 1800. učinio ga je domaći svećenik — pop Mavrović zajedno sa svojim bratom, kovačem. ⁴⁷⁸ Prema Josipu Petrišu — živio je u njegovo doba u Vrbniku pop Petar Volarić koji se razumio u razne poslove, i to finije i vrlo dobro. O njemu nam je isti zabilježio: »Od Verbnika je i on redovnik pop Pere Volarić sadaž živući, koji, premda ni bil u nijednom nauku, ako ne što se pristojalo na popa, i to samo od 23 godišća, jer je bil udilje rejen i počel mašit (mi se čini 1793.), sa sim tim on je bil vridni krojač i šilec za halje muške i redovničke (svećeničke); on je bil urničar (relogista) vridan ne samo za očistit urnik (—sat) od žepa, nego i za napravit mankance od urnic od zida i od zvonika; on je koval nove šuste, nove kola i sve ča je bilo potribno; on (je) znal zvariti i sastaviti (saldare) železarije i srebernine i zlato svakoverstno izlijati i prelivati i razabrati mid od mid i očistit zlato od mida; i tako on je izlival prilike (medaglie), križiči i božki tako lipit, da su se svi zlatari u Riki i u Cresu čudili njegovomu delu, jer je toga načinjat i za prodaju. Ovo je on broja 21-ga u popisu redovnikov. ⁴⁷⁹ Ov je i jagar (lovac, njem. Jäger), pravi mešter od puš, spoler (schiopiter- puškar), tešljjar (marangone), dodar i postolar i svih meštrijah meštar prez prigovora«. ⁴⁸⁰

U starije doba — tamo do prve polovice XVI. stoljeća — pojedini popovi glagoljaši na Krku, što posebno vrijedi za Vrbnik gdje su bili napisani i prepisani brojni glagoljski rukopisi, ⁴⁸¹ bavili su se također i prepisivanjem raznih glagoljskih liturgijskih i drugih knjiga. To su, dakako, činili redovito oni svećenici koji su bili vještiji pismu i mlađi. To su, naravno, činili ne samo za sebe već i za druge — uz nagradu (plaću). Bili su plaćeni prepisivači. Cijena jedne takve knjige bila je doista velika. Veća rukopisna knjiga predstavljala je u ono doba (a i danas kao raritet) doista veliku glavnicu, zato su se knjige posebno spominjale u svećeničkim oporukama. ⁴⁸²

475 PETRIŠ, str. 131.

476 Vidi bilj. 18.

477 Prema I. MILČETIĆ, Glagoljaši, str. 284.

478 Isto.

479 Tj. »21. Častni gospodin pop Mate Volarić p. a Frana, redovnik prosti od kapitula u Vrbniku« (str. 108).

480 PETRIŠ, str. 114.

481 Uspor. VJ. STEFANIĆ, Glagoljski, JAZU I i II; I. MILČETIĆ, Hrvatska...

Isto tako u starije doba — tamo do konca XVI. stoljeća — kad su crkvene vlasti zabranile svećenicima da budu javni notari (bilježnici), mnogi krčki popovi — barem po nekoliko u svakom mjestu — imali su također posebne prihode za uzdržavanje — od javnog notarijata. Svaka se naime notarska isprava plaćala prema određenim tarifama. Takvih popova notara bilo je npr. godine 1558. na otoku Krku — 23,⁴⁸³ što nije ni čudno ako imamo na pameti da su svećenici tada bili gotovo jedino pismeni ljudi.⁴⁸⁴

Ovo poglavlje završit ćemo riječima koje je o našim glagoljašima zapisao Ivan Milčetić: »Naši su se glagoljaši pored poslova najniže vrsti bavili — naobraženiji među njima — književnošću, pisanjem i prepisivanjem crkvenih knjiga. Mnogi su od njih bili općinski pisari i javni bilježnici...«⁴⁸⁵ Između tolikih sjetimo se samo popa Blaža Baromića, jednog od prvih tiskara u Hrvatskoj, i plodnog pisca popa Ivana Feretića, obojica iz Vrbnika, koji je ostavio iza sebe — u rukopisu — nekoliko knjiga o povijesti grada i otoka Krka, o ljekovitom bilju i medicini, zbirku pjesama i nekoliko teoloških rasprava.⁴⁸⁶ Uz ove bilo je i više drugih.⁴⁸⁷

ZAKLJUČAK

Uvidom u ovaj malo opširniji prikaz o ekonomsko-socijalnom stanju krčkih popova glagoljaša od XVI. stoljeća dalje možemo zaključiti, da oni nisu bili tako siromašni (makar su bili redovito brojni) kako bi se moglo zaključiti prema nekim crkvenim (apostolske vizitacije A. Valiera i M. Priolija) i svjetovnim izvorima (relacija krčkog providura A. Valerija). Dapače, može se reći da su oni živjeli mnogo bolje od ostalih otočana, koji uglavnom nisu živjeli loše (Isola d'oro), jer su uz svoje svećeničke prihode (od desetina i drugih svećeničkih prihoda, o čemu je bilo opširno govora) imali također i svoj patrimonij i svoja gospodarstva, koja su se sastojala od pokretnih i nepokretnih dobara i koja su oni redovito i sami obrađivali, premda su im to biskupi obično branili. Ali, uza sve to krčki su se glagoljaši bavili također i kulturnim radom tako da su krčki seoski kaptoli bili pioniri (nosioci) i čuvari glagoljaštva i hrvatske pismenosti o čemu nam svjedoče brojni sačuvani glagoljski rukopisi. To nam bjelodano potvrđuje upadna činjenica, da od 700 takvih sačuvanih glagoljskih rukopisa, koji se čuvaju u arhivu JAZU u Zagrebu i u arhivima biskupskog ordinarijata u Krku, u arhivima krčkih župa i samostana, 450 (!) od njih u vezi su s krčkim glagoljašima!

482 Više o tome vidi I. dio, BS, 1975, br. 1. — Uspor. i I. MILČETIĆ, Glagoljaši 348 i d.

483 BAK, Akta biskupa Alberta Dujmija.

484 Uspor. I. MILČETIĆ, Glagoljaši, str. 343 i d. O hrvatsko-glagoljaškom notarijatu na Krku, ako Bog daje, jednom opširnije.

485 Isto, str. 287; uspor. ISTI, Otok Krk i glagoljska književnost, Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku, Krk 1914, str. 18—28.

486 Uspor. MARIJA PANTELIC, o tiskaru popu Blažu Baromiću u Senjskom zborniku VI, Senj 1975. O Feretiću — uspor. M. BOLONIĆ, O životu i radu Ivana Feretića (1769—1839), Krčki zbornik I, Krk 1970, str. 285—349; ISTI, Uz Feretićeve prijevode »Pjesme nad pjesmama«, BS, 1970, br. 2—3, str. 250—263.

487 Uspor. I. GRŠKOVIĆ, Školstvo i prosvjeta u Vrbniku u doba crkvene uprave, Krčki kalendar 1941.; VJEKOSLAV SPINCIC, Crtrice iz hrvatske književne kulture Istre, Zagreb, 1926. i drugo.